
EGY „EURÓPÁT JÁRT” MESE – BARTÓK BÉLÁRÓL

Várhegy Kiadó, 2006, Matrka Simon illusztrációival

Az még magánügy lenne, hogy egyik széphangú és nagy kedvvel zongorázó unokám születésnap ajándékai közé odatettem *Garajszki Margit* étellel, humorral és észrevétlen információ-adagokkal teli, játékos könyvét, a *Bartók és a fából faragott királyfi*-t, amely először a Pozsonyi Kifli Polgári Társulás *Pozsonyi mesék* sorozatában jelent meg. A téma akkor vált igazán közérdekűvé, s a Parlandóba illővé, amikor az 1983-ban született szerző, aki író, műfordító és színházi dramaturg, s az ELTE szlovák szakának neveltje, sokkal-több-mint- gyerekgény remekműve végén ugyancsak meglepi lapunk olvasóit. A *fából faragott királyfi kedvenc olvasmányai* című, változatos bibliográfiában ugyanis közöl egy bennünket érintő adatot, a változatos listában szerepeltetve Csehi Ágota *Bartók szlovákiai kapcsolatai és azok hatása alkotómunkásságára* című Parlando-publikációját.

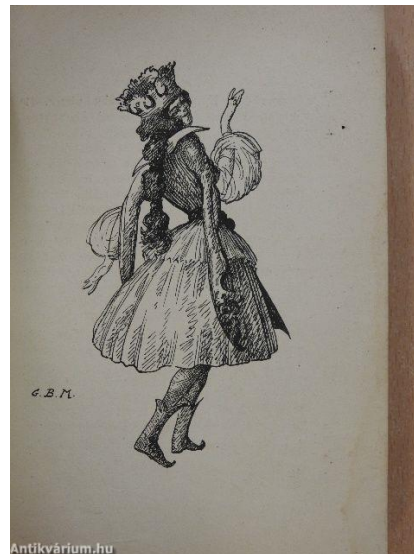
A szlovákul, magyarul, németül és lengyelül megjelent könyv, amelynek 2014-ben elkészült színpadi változata magyar, szlovák és német nyelvű gyermekelőadásokon is komoly sikert

aratott, egy voltaképpen egyszerű, de végtelenül szellemes ötleten alapul. Szerzője a megelevenedett fából faragott királyfi segítségével kalauzolja végig ifjú és korhatár nélküli olvasóit Bartók gyermek- és ifjúkorán, egészen addig, hogy a Budapesti Zeneakadémián megkezdte tanulmányait.

Garajszki Margit: Bartók és a fából faragott királyfi c. műve lengyel kiadásának borítója, Matrka Simon munkája

Csodálatos elégtétel és vigasz is lehetne ez a ritka értékű olvasmány Amerikába kényszerült zeneszerzőknek, hiszen a *Balázs Béla* költői meséje alapján írott *A fából faragott királyfi* című táncjáték életkezdeté bizony siralmas volt. Pontosan hét magyar karmester utasította el, hogy vállalja ennek a remekműnek a dirigálását, amelynek szövege 1912-ben, a *Nyugat*-ban látott először napvilágot. A szép feladatra végül egy olasz vendégkarnagy, Egisto Tango vállalkozott. Ebben az időben Bartók az 1908–1909-ben megjelent, *Gyermekeknek* című, hatalmas gyűjteményével már bizonyította, hogy minden látszólagos zárkózottsága ellenére nagy szeretettel igyekezett gyarapítani az akkor még szűk tíz esztendeig fennálló Monarchia gyermekeinek zenei műveltségét, zenei önismeretét. Ő, mint köztudomású, Erdélyben, Torontál megyében született, de intellektuális és alkotói eszmélésének városa Pozsony volt. Nyilván életének felvidéki időszaka is szerepet játszott abban, hogy a

A Magyar Királyi Operaház műsorfüzete (1917) számos egész oldalas rajzzal illusztrálva, melyeket gróf Bánffy Miklós készített A fából faragott királyfi budapesti bemutatójához.
(axioart.com)

A „lehetetlen” zenélő meseregény egyik alapja a nagy muzikalitású szülőpár, az apa, a nagyszentmiklósi iskola igazgatása mellett zongorán, csellón játszó, zenekart vezető és komponáló idősebb Bartók Béla és az anya, a kiváló pianista Voigt Paula elsőszülöttjének szerencsésen fennmaradt, többszáz oldalas jegyzetfüzete. Ez jóformán „zenei fejlődésregénynek” is tekinthető. A polihisztor és világjáró családfő korai halála után költözések hosszú sora következett, míg az özvegy és gyermekei végül az ősi koronázóvárosban, Pozsonyban találtak állandó otthonra. Elképzelhető – a feljegyzések nélkül ezt csak feltételezni tudom – hogy a kisfiú Bartók első „fából faragott királyfija” valóban a zenét szerető besztercei főerdész búcsúajándéka volt. De ha fikció, akkor is szép, játékos és szíveket nyitogató az, ahogyan a megelevenedett, s kis gazdája kedvéért valóságos Sherlock Holmes-sá változó fabábu végigvezet bennünket a zenének nagyon korán elkötelezett kisfiú, majd ifjúpályakezdő életének első tizennyolc évén. Eközben, az életrajzi információáradat „lazításaként” a kis- (és gyermeklelküket megőrző bármilyen korú!) olvasók tanúi lehetnek egy inkább humoros, mintsem tragikus „liezonnak”, (ahogy a régi is

Pozsonyban mondhatták!) a királyfi és egy hiú porcelánbaba között. Ami Bartók „juveníliáit” illeti, azok közül az egyik az édesanyjának, „mamának” ajánlott *A Duna folyása* (egy gyermeki „Moldva”, smetanául szólva!), amelyet a gyermek 1890–94 között érlelt, nagyon szeretetre és figyelemre méltó sorokban jelenik meg a könyv lapjain: „Bartók annyira szerette a Dunát, hogy még egy saját szerzeményű zongoradarabot is írt, *A Duna folyása* címmel, amit az első nyilvános fellépésén, Nagyszöllősön elő is adott. Mindig, mikor Bartók eljátszotta *A Duna folyása*-t, a fából faragott királyfi próbálta elképzelni, hogy éppen hol tart a folyó, de sajnos a földrajz nem volt az erőssége. Bartók elmondásából csak annyit tudott, hogy a Duna jókedvűen hullámszik Dévénynél, és elkomorodik, amikor a Vaskapunál elhagyja a Kárpát-medencét.”

Matrka Simon illusztrációja

Izgalmas, s már a felnőtt alkotói évek irányába mutat az a részlet, amelyben a krónikás kedvű királyfi a pozsonyi főgimnáziumba járó „Béla úrfi” és a Dohnányi család kapcsolatáról szól. Ő, akit annyi tanára nem értett meg, s utasított el, élete egyik fordulópontjához érkezett a gimnázium fizika-énekszakos tanára, Dohnányi Frigyes jóvoltából, akinek fia, Dohnányi Ernő lett a legközelebbi barátja, még a gyakran rivalizáló élethelyzetekben is. Hiszen mindkét tizenéves fiú korai zongoravirtuóz és tehetséges

komponista-palánta volt. A féltékenykedés, ha hihetünk a „fából faragottnak” nem annyira Ernő, mint szülei részéről bizonyult olykor valóságosnak. Bartók Bélának azonban kisebb gondja is nagyobb volt annal, hogy ezzel a korai versenyhelyezettel foglalkozzék, mert: „A Bartók család szűkösen élt, hiszen csak a Mama keresetére (tanítónő volt!) támaszkodhattak. Ahogy teltek az évek, Bartók is pénzkeresővé vált, zongoraoktatást vállalt, és zongorakísérőként is kapott némi fizetséget. igaz, a pénze nagy részét kottákra költötte, hogy újabb és újabb zeneszámokat ismerhessen meg. A fából faragott királyfi szerette volna anyagilag is támogatni Bartókot, de saját keresete nem volt...azt azonban megfogadta, hogy ha királlyá koronázzák, küld majd egy nagyobb összeget a királyi kincstárból az egész család részére.”

Dohnányi Ernő és Bartók Béla ifjúkori portréja
(Wikipédia és hamuesgyement.hu)

A Dohnányi-Bartók barátság végül kiállta az idő próbáját. A nagy sikerű bécsi felvételi után, amelynek eredménye tandíjmentesség, sőt, császári ösztöndíj lett volna, a Pozsonyban felcseperedett ifjú muzsikos az érettségi után mégis a magyar fővárosban kezdte meg tanulmányait: „A téli szünetben meglátogatta Bartókot régi barátja, Dohnányi Ernő. Azt javasolta Bélának, hogy ne Bécsben folytassa tanulmányait, hanem Budapesten, mert ott azon a zongorán gyakorolhat, amin Liszt Ferenc is játszott. A fából faragott királyfi – (mindvégig az okos-

szellemes meseregény „rezonőre” P.É.!) – nem értett egyet Dohnányival....Csakhogy a fából faragott királyfi favéleményére senki se volt kíváncsi. Bartók és Mama januárban elutaztak Budapestre, Thomán István tanár úrhoz. Thomán tanár úr figyelmesen végighallgatta Bartók szerzeményeit, és azt mondta, hogy felvételi vizsga nélkül felveszi a Zeneakadémiára.”

Liszt Ferenc tanítványa: Thomán István, Thomán István tanítványa: Bartók Béla

A tökéletes dramaturgiai érzékű szerző, Garajszki Margit az információban gazdag részleteket végül valóságos elemekkel vegyített mesébe oldja. Amikor Elza (Bartók kishúga!) babája, a kényes-fényes, butuska és becsvágyó porcelánbábu, a királyfi „ideálja” gonoszul szétszórja a fából faragott királyfi „fagyöngybetűs” kéziratait, nem jön semmi világtragédia, hanem a gazdájához hű fajáték megérdemelt diadala: „Évekkel később Bartók komponált egy táncjátékot, amiben a fából faragott királyfi játszotta a főszerepet...A művet először a budapesti Operaházban mutatták be, Balázs Béla rendezésében, de aztán eljutott a világ minden tájára. Ez a mesejáték meghozta a fából faragott királyfinak a hön áhított világhírnevet!Ettől kezdve Elza babája nem komiszkodott vele, sőt, a fából faragott királyfi legnagyobb rajongója lett! Egyszer még autogrammot is kért tőle!

[Bartók -1970- A fából faragott királyfi / the Wooden Prince \[reM \] \(37:52\)](#)

Orosz Adél (A Királykisasszony), Róna Viktor (A Királyfi), Kékesi Mária (A Tündér), Forgách József (A fából faragott Királyfi), koreográfus: Seregi László, rendező: Horváth Ádám.

Közreműködik a Magyar Állami Operaház Balettkara és a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara, vezényel: Ferencsik János (1970)
(A Magyar Televízió filmje)

Szívből remélem, hogy ez az egyszerre megható és mulattató könyv sok családi, iskolai és zeneiskolai könyvespolc rongyosra olvasott kincse. A zenei tárgyú meseregények sorában a legjobb, amit eddig – kamarazenekarnyi muzsikus unoka e műfajban otthonos nagymamájaként – olvastam. Matrka Simon remek rajzai pedig valamelyest kárpótoltak azért, hogy a regényből készült gyerekszíndarabot ezidáig nem láthattam!

Dr. habil Petrőczy Éva